

Fransız İhtilali ve Katolik Kilisesi: Modern Dönemde Din-Devlet İlişkisinin Teşekkülü

İsmail Taşpınar

[Doç. Dr. M.Ü. İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi]

Modern din-devlet ilişkisi paradigmasının oluşumunda Fransız İhtilali'nin (1789) şüphesiz önemli bir dönüm noktası olduğu hemen hemen bütün tarihçiler tarafından kabul edilmektedir. Haçlı seferlerinin sebep olduğu kültürel gelişim, Avrupa'da Rönesans'ın gerçekleşmesine vesile olmuştur. Rönesans'ın gerçekleşmesi ise, Katolik Kilisesi içerisinde Reform'un oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ancak, Avrupa'da gerçekleşen bu zihinsel ve kültürel devrimlerin toplumun tamamında doğrudan karşılığını bulduğu en önemli olay, siyasi bir devrim olan Fransız İhtilali'dir.

Gerçekten, Rönesans'ın beslediği ilmî gelişme beraberinde yeni felsefi ve teolojik değişimlere neden olduğu gibi; bu felsefi ve teolojik gelişimin en önemli meyvesi din ve devlet ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasıdır. Her türlü siyasi bağımlılıktan bireyi kurtarıp onu kutsayan ve toplumsal eşitliği merkeze alan bu anlayış, geliştirdiği bu yeni kurgusunu (liberté, égalité, fraternité / özgürlük, eşitlik, kardeşlik) devletin kurumlarına da yansıtacaktır. Toplumun iradesini doğrudan temsil edecek olan devlet teşkilatlanmasında ne krallığın ne de ona bağlı olan Kilise'nin artık yeri yoktur.

Yukarıda kısaca genel çerçevesi çizilen Fransız İhtilali ve onun sonucunda ortaya çıkan yeni din-devlet ilişkisini ele alan bu araştırma, öncelikle Fransız İhtilali'ni ortaya çıkaran genel siyasi, kültürel ve ekonomik durumu ele almaktadır. İkinci Kısımda, Fransız İhtilali esnasında ve sonrasında ortaya çıkan din-devlet ilişkisi ve bu durumun toplumdaki yansımaları ile ilgili meseleler Katolik Kilisesi çerçevesinde ortaya konacaktır. Araştırmanın sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Tabii dinin savunucularının asıl hedefi, genel olarak bütün 'vahye dayalı' dinlerdir. Onlar, insanların 'vahiy kaynaklı' olan bir dine değil, 'akla dayalı' 'tabii din'e inmalıdır. Fakat, her halükarda filozofların ve düşünürlerin 'din' ile kastettikleri şey 'Katolik Kilisesi' ve onun 'dogmaları'dır. Bu nedenle, Fransız İhtilali'nin 'din' ile hesaplaşması asıl itibariyle 'Katolik Kilisesi' ve onun siyasi hayattaki yansımaları ile olacaktır.

1. Fransız İhtilali'ni Hazırlayan Siyasi ve Kültürel Ortam

18. yüzyıl Aydınlanma felsefesinin oluşturduğu kültürel ve siyasi hayatta meydana gelen değişimler, 19. yüzyılda gerçekleşecek olan Fransız İhtilali'nin habercisi olmuştur. Meşhur Fenelon'un 1715'de ölümü ile Voltaire'in eserlerini yayınlamaya başlaması aynı yıllara rastlar. Söz konusu tarih, 'Büyük Louis' (Louis le Grand) veya 'Güneş Kral' (Roi-Soleil) olarak bilinen XIV. Louis'nin 'Devlet Benim' (l'État c'est moi) sözünde özetlenen mutlak monarşisinin son yılıdır. Bu tarihten itibaren yeğeni olan Philippe d'Orléans krallığı niyabeten (Le Régent) yönetir ve bu döneme 'Naiplik' (Régence) dönemi (1715-1723) denmektedir. Aristokrat ailelerle birlikte klasik sanatlara olan ilgiyi artıran XIV. Louis, aynı zamanda Fransız Bilimler Akademisi'ni (Académie des Sciences) de kuran kişidir. XIV. Louis yönetimindeki Fransız hükümeti hiç adil değildi. Fransız Parlamentosu 1614'ten beri hiç toplanmamıştı. Toprakların çoğu ruhban sınıfı ve asillerin tekelindeydi. Bunlar aynı zamanda kilise, ordu ve hükümette de güçlü mevkilere sahipti. Vergi kaçırmakta çok yetenekli idiler. Çoğu köylülerden oluşan Fransız nüfusunun yüzde 95'i ayrıcalıklı aristokrasi tarafından sömürülüyordu.²

Aynı dönemde, düşünce alanında geleneksel Kilise'nin dogmatik anlayışı yerine 'filozoflar'ın düşünceleri etkin olacaktır. 1697'de Bayle (ö. 1706), Dictionnaire Historique et Philosophique (Tarih ve Felsefe Sözlüğü) adlı eserini tamamlamıştır. Bir yandan ünlü siyaset kuramcısı Montesquieu ve Fontenelle, diğer yandan Voltaire ve açıkça ateistliğini ilan eden Diderot, Hıristiyan inançlarına, Kilise'ye ve onun siyasi yönetimdeki aygıtı olan 'Kilise ve papazlar Teşkilatı'na karşı açıkça cephe almışlardır. Kilise'yi hedef alanlar arasında sadece ateist olanlar yoktur. Mesela, dinî düşünce yapısına sahip olan Rousseau da Hıristiyanlığın bazı inançlarını ve Kilise'nin dogmalarını hedef almıştır. O, Aydınlanma felsefesi ile birlikte düşünce alanında önemli bir kavram olarak tartışılan, akıl ve duygulara dayanan 'tabii din'i savunmaktadır. Tabii dinin savunucularının asıl hedefi, genel olarak bütün 'vahye dayalı' dinlerdir. Onlar, insanların 'vahiy kaynaklı' olan bir dine değil, 'akla dayalı' 'tabii din'e inanmalıdır. Fakat, her halükarda filozofların ve düşünürlerin 'din' ile kastettikleri şey 'Katolik Kilisesi' ve onun 'dogmaları'dır. Bu nedenle, Fransız İhtilali'nin 'din' ile hesaplaşması asıl itibariyle 'Katolik Kilisesi' ve onun siyasi hayattaki yansımaları ile olacaktır.³

Katolik Kilisesi'nin her türlü inancına ve ritüeline karşı yeminli olan bu düşünürler, başka kıtalardaki ve ülkelerdeki putperest toplumların inançlarında ve ritüellerinde yüksek ahlaki öğretilerin olduğunu gösterme çabasına gireceklerdir. Onlara göre, bu 'yabani' topluluklar Kilise'nin dogmaları ile kirletilmediği için daha 'tabii' inançları içinde barındırmakta idiler. Bu iddiayı ispat maksadıyla birçok mukayeseli çalışmalar yapılacaktır. Hatta, kimilerine göre, yabani olarak nitelenen toplulukların medenî kabul edilenlerden daha mutlu oldukları bile söylenebilir. Bu anlayıştan hareket eden Rousseau'ya göre, insan tabiatı gereği iyidir ve onun bozulması 'medeniyetle' irtibatı sonucunda olmuştur. Rousseau bu görüşünü ifade etmek için 'Emile' adlı romanı yazacaktır. Söz konusu romanda, toplumun her türlü etkisinden uzak yetiştirilen Emile adlı çocuk, büyüdüğünde hem zihinsel hem de ahlaken mükemmel bir birey ola-

2- Hıristiyanlık Tarihi, çev.: Sibel Sel – Levent Kınran, İstanbul 2004, s. 510.

3- Jean Jacques Rousseau'nun önerdiği tabii din ile ilgili geniş açıklama için bkz.: Dictionnaire des Religieux, edit.: R. Azria – D. Hervieu-Léger, Paris 2010, s. 1029-1031.

çaktır. Aynı zamanda, buradan hareketle Rousseau, Hıristiyanlığın ve Katolik Kilisesi'nin bir doğması olan 'aslı günah'ın (péché originel) olmadığını ve insanın doğuştan 'masum ve fitraten temiz' yaratıldığını ortaya koymak istemiştir.⁴

Aydınlanma felsefesinin ürünü olan bu eleştirilere genel olarak Kilise sükut etmiştir. Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde aynı düşüncüyü paylaşan ve Kilise'nin siyasi kararlara ortak olmasından şikayetçi olan prensler ve krallar, Kilise teşkilatlarına karşı açıkça cephe almışlardır. Bu çerçevede, söz konusu ülkelerdeki Cizvit tarikatının tasfiyesi ve papazlarının ülke dışına sürgüne gönderilmesi veya cezalandırılması aynı tepkinin en açık göstergelerinden biri olacaktır: Portekiz'de 1758'de, Fransa'da 1764'de, İspanya'da 1767'de, Napoli Krallığı'nda ve Parma Dukalığı'nda 1768'de Cizvitler ülke sınırları dışına atılacaktır. Avrupa ülkeleriyle ilişkileri bozmak istemeyen Katolik Kilisesi, Papa XIV. Clément'nin (1769-1775) 1773'de yayınladığı Dominus ac Redemptor adlı kısa bir genelgeyle tarikatın lağvedilmesine karar verir. Tarikatın yeniden faaliyete geçişi Papa VII. Pie zamanında, 1814'te olacaktır.⁵ Ancak, bu kararın sonucunda Katolik Kilisesi, yirmi bin üyeden oluşan önemli bir milis gücünü yitirmiş ve bu durumdan daha da zayıflamış olarak çıkacaktır.⁶

Fransız İhtilali arefesinde Kiliseyi teşkil eden din adamları, toplumu oluşturan zenginler ve fakirleri destekleyenler olarak ikiye ayrılmış durumda idiler. Bu çerçevede Katolik Kilisesi, merkezi Kilise yönetimini savunan Cizvitler ile toplumun ve yerel yönetimi savunan Jansenistler⁷ olarak ikiye ayrılmış durumda idi. Merkezîyetçi ve mutlakîyetçi idareleri savunan Katolik Kilisesi, halkın iradesine karşı cephe alması nedeniyle Katolik halkın kendisine olan teveccühünden mahrum olmuştur. Bunun sonucunda Kilise, erkek din adamı adayları bulma zorluğu yaşayacaktır. Böyle bir durum içerisinde olan Kilise ve teşkilatının üst kademesinde görev yapan bazı piskoposlar arasında dinî hassasiyetler oldukça zayıflamış; alt kademedeki görev yapanlar ise, görev yaptıkları bölgelerden (diocèse) elde ettikleri gelirlerine zarar gelmemesi için sorumlu oldukları topluluğun maneviyatına dair bir endişe taşımamakta idiler.⁸

2. Fransız İhtilali ve Katolik Kilisesi

a. Kilise'nin Mal Varlığı ve Devlet İçerisindeki Statüsü

Fransız İhtilali'nin yapılması ile birlikte, ihtilalden sadece kral değil Kilise de mağdur olmuştur. İhtilal sonrasında oluşturulan Kurucu Meclis (Assemblée Constituante), Kilise ile ilgili iki nokta üzerinde duracaktır. Bunlar, Kilise'nin mal varlığı ve gelirleri ile yeni kurulacak devlet yapısında işgal edeceği yer veya statüsüdür.

Kilise'nin mal varlıkları ve gelirleri konusunda, öncelikle 11 Ağustos 1789'da yayınlanan genelgeler ile ondalık (dîmes) geliri iptal edilmiştir. 2 Kasım 1789'da ise, Kilise'nin bütün mal varlığı millileştirilmiştir. İlginç olan, Kilise'ye ait mal varlığının millileştirilmesi teklifi, Talleyrand olarak bilinen Autun piskoposu Charles-Maurice de Talleyrand-Périgord (1754-1838) tarafından ya-

Fransız İhtilali arefesinde Kiliseyi teşkil eden din adamları, toplumu oluşturan zenginler ve fakirleri destekleyenler olarak ikiye ayrılmış durumda idiler. Bu çerçevede Katolik Kilisesi, merkezi Kilise yönetimini savunan Cizvitler ile toplumun ve yerel yönetimi savunan Jansenistler⁷ olarak ikiye ayrılmış durumda idi.

4- Jean-Baptiste Duroselle – Jean-Marie Mayeur, Histoire du Catholicisme, Paris 1996, s. 90-91.

5- Claudio Rendina, I Papi, Storia e Segreti, Roma 2003, s. 738-741.

6- Jean-Baptiste Duroselle – Jean-Marie Mayeur, Histoire du Catholicisme, Paris 1996, s. 91.

7- Jansenizm, Ypres piskoposu Cornelius Jansen'in (1585-1638) 1640'ta yayınladığı Augustinus adlı eseri başlattığı hareketin adıdır. Başlangıçta Katolik Kilisesi'nin teolojik ve ahlaki gelişimine karşı dini bir yorumu temsil eden bu anlayış, zamanla mutlakîyetçi krallığı reddeden ve yerel idare ile halkın yönetime katılmasını savunan siyasi bir hareket olacaktır.

8- Jean-Baptiste Duroselle – Jean-Marie Mayeur, Histoire du Catholicisme, Paris 1996, s. 92.

İhtilal sonrasında Katolik Kilisesi ile ilgili alınan ikinci önemli karar ise, yukarıda da işaret edildiği üzere, Kilise kurumunun devlet karşısındaki statüsü ile ilgilidir. Bu konu, mal varlığı konusuna göre daha hassas bir durum arz etmekte idi. Kurucu Meclis'e göre, Devlet içerisinde bir 'tarikat' kurumunun olması, 1789'da ilan edilen İnsan Hakları Beyannameşi ile çelişmekte idi.

pılmasıdır. Krallar tarafından Kilise'ye tanınan bu ondalık hakkı, çok eski bir geleneğe dayanmakta idi. Ondalık alma hakkını veren krallar, Kilise'nin asıl itibarıyla yerine getirdiği ibadetlerin yanında bazı sosyal ihtiyaçların giderilmesinde de yardımcı olmasını istemekte idiler. Gerçekten Kilise, bu sayede yaşlılarla ilgilenmekte, eğitim işlerine katkıda bulunmakta vb. kamu işlerine yardım etmekte idi. Bu kurumun Kilise'nin elinden alınması ve millileştirilmesinin gerekçesinde, 'ibadet giderlerinin karşılanması, din adamlarının ihtiyaçlarının giderilmesi ve fakirlerin acılarının dindirilmesinin layığıyla yerine getirilmesi maksadıyla' kaydı düşülmekte idi.⁹

İhtilal sonrasında Katolik Kilisesi ile ilgili alınan ikinci önemli karar ise, yukarıda da işaret edildiği üzere, Kilise kurumunun devlet karşısındaki statüsü ile ilgilidir. Bu konu, mal varlığı konusuna göre daha hassas bir durum arz etmekte idi. Kurucu Meclis'e göre, Devlet içerisinde bir 'tarikat' kurumunun olması, 1789'da ilan edilen İnsan Hakları Beyannameşi ile çelişmekte idi.¹⁰ Zira, din adamları sınıfına (éclésiastiques) mensup olanlar da birer vatandaştı. Onlar da her vatandaş gibi bir kamu görevi olan ibadeti yerine getirmekte idiler. Bu yüzden, onlar da diğer memurlar gibi seçilerek görevlendirilmeliler ve tayin edilmelilerdi. Kurucu Meclis'in teşkil ettiği 'Din Adamları Komitesi'nin çalışmalarının vardığı sonuç bunlardı. Bunun üzerine, Meclis'in 13 Şubat 1790'da yayınladığı bir yasa ile 'tarikatlar' kapatılmış ve 'din adamı yemini yapmak' yasaklanmıştır. Daha sonra, 12 Temmuz 1790'da 'Din Adamları ile İlgili Sivil Yasa' (Constitution Civile du Clergé) oylanarak kabul edilmiştir.

Bu düzenleme ile birlikte, din adamları yeni oluşturulan Devlet'in kadrolarının bir parçası haline getirilmiştir. Ülkedeki Kilise bölgeleri (diocèse) yüz otuz beşten, her ile bir tane düşecek şekilde seksen beşe indirilmiştir. Her ilin piskoposu, o ilin seçmenleri tarafından seçilmektedir. Vatandaşların oylaması sonucu seçilen piskoposlar, daha sonra bölge başpiskoposu tarafından takdis edilerek görevine başlamakta idi. Ülkenin içişlerine karışılması olarak değerlendirildiği için, piskoposların seçilmeleri ve tayinleri için Katolik Kilisesi'ni hiçbir surette onayına gerek duyulmamıştır. Mahalle veya ilçe papazları da, kendi idari sınırları içerisindeki seçmenler tarafından seçilmekte idi.¹¹

Bütün bu gelişmeler karşısında Kilise başlangıçta açıkça tavır almaktan kaçınmıştı. Zira, söz konusu düzenlemelerin toplumda büyük bir heyecanla karşılandığını bilmekte idi. Ancak, toplumdaki Katoliklerin bu birlik hali, İhtilal sonrası oluşturulan meclisin 26 Aralık 1790'da yeni bir yasayı yürürlüğe koymasıyla ikiye bölünecektir. Buna göre, göreve atanacak olan din adamlarının 'ihtilal kanunlarına sadakat yemini etmeleri'ni düzenleyen yasa Katolikler ve aşağı tabakada hizmet veren din adamları arasında infiale sebep oldu. Seksen beş bölgede göreve başlayacak olan piskoposlardan sadece yedisi yemin etmeyi kabul etti. İhtilal Meclisi, bu yasa ile aslında Kilise'yi sınamak istiyordu. Katolik Kilisesi, İhtilal'i ve yeni Meclisi mi desteklemekte idi, yoksa Eski Rejim tarafını mı tutmakta idi? Bu durum, Kilise'yi oldukça zor bir durumda bırakmakta idi. Zira, verilecek karara göre İhtilal taraftarları ile toplumdaki prestiji ve saygın-

9- Jean-Baptiste Duroselle – Jean-Marie Mayeur, Histoire du Catholicisme, Paris 1996, s. 92.

10- Fransız Millet Meclisi, kendisi Kurucu Meclis olarak ilan ettiğinde, ilk iş olarak bir beyanname yazmaya karar verir. Metnin oluşturulması uzun bir tartışma sonucunda gerçekleşir. 9 Temmuz'da başlayan görüşmeler, beyannamenin 26 Ağustos 1789'da yapılan oylamasıyla kabul edilir. Halk temsilcilerinin liderlerinin ve liberallerin ileri gelenlerinin desteği ve baskısı ile XVI. Louis tarafından 5 Ekim 1789'da imzalanarak yürürlüğe konur ve 3 Kasım 1789'da yayınlanır. Söz konusu İnsan Hakları Beyannameşi, Fransız Devrimi'nin 1791'de kabul edilen ilk Anayasası'nın dibacesi olmuştur. İnsan Hakları Beyannameşi'nin din ile ilgili yorumu ve tarihçesi ile ilgili geniş bilgi için bkz. : Hans Küng, Le Christianisme, çev.: Joseph Feisthauer, Paris 1999, s. 966-968.

11- Jean-Baptiste Duroselle – Jean-Marie Mayeur, Histoire du Catholicisme, Paris 1996, s. 93.

lığı söz konusu idi.¹²

O dönemde Kilise'nin başında olan Papa VI. Pie'nin kararı belirleyici olacaktır. Papa, uzun zaman kararsız kalmıştı. Meclis'in her an Fransız topraklarında yer alan Papalığa ait Comtat-Venaissin bölgesini kendi topraklarına katma ve toplumsal barışın zarar görmesi tehlikesi vardı. Sonunda Papa, 10 Mart ve 13 Nisan 1791 tarihlerinde yayınladığı bildirgelerle İhtilal'in karşısında olduğunu, halk adına yapılan sivil anayasanın kendisinin oluru alınmadan yapıldığını, ayrıca 'kilise kanununa aykırı' olduğunu ve 'ihtilal kanunlarına bağlılık yemininin geçersiz olduğuna' karar verdi. Bu karar, Kilise ile Devlet arasında tam bir kopuşun gerçekleştiği anlamına geliyordu. Sonuçları oldukça vahim olan bu kararlar Papalık, aynı zamanda Fransız Devleti'ni İhtilal'i yapan ve destekleyen Aydınlanmacı düşünürler ve siyasetçiler eline terk etmiş oluyordu. Papalığın bu karardan sonra Fransız din adamları ikiye bölündü. Bunlardan biri, Papalığa bağlılığı ve yemin etmeyi reddedenler kesimini oluşturuyordu. Diğeri ise, İhtilal Meclisi'ne bağlı ve Kilise'den ayrılmayı destekliyordu.¹³

b. Devlet'in Hıristiyanlıktan Arındırılması

Papa VI. Pie'nin bu kararının ardından Meclis, Papalık ve Katolik Kilisesi aleyhine peş peşe kararlar almaktan çekinmeyecektir. Öncelikle Meclis, 14 Eylül'de aldığı bir kararla Avignon ve Comtat'yı Fransız topraklarına dahil ettiğini açıklayacaktır. Ardından, Devlet'in bütünüyle 'Hıristiyanlıktan arındırılması' aşamasına geçilecektir.¹⁵

Papalığın eleştirip reddettiği sivil Anayasa'nın ardından, yemin etmeyi kabul etmeyen din adamları direnişe geçmiş ve Devlet'in din adamları alımı projesi sekteye uğramıştı. Kurucu Kilise olarak adlandırılan teşkilat, bu durum karşısında hem gerekli din adamlarını toplamakta başarısız kalmış hem de halk arasında saygınlığını da yitirmiş vaziyette idi. Bu esnada Meclis'te eskisinden daha şiddetli Hıristiyan karşıtı bir hükümet kadrosu iş başına getirilmişti. Hükümet'in 10 Ağustos 1792'de aldığı kararla Kraliyet'in yetkileri kaldırılmıştır. Bu kararın ardından, yeni Hükümet din politikasını çok acımasız kararlar alarak uygulamaya koymuştur. Aynı yılın Eylül ayında üç yüze yakın din adamı yemin etmektan kaçındıkları için katledilmiştir.¹⁶

Her ne kadar, Fransız Kurucu Kilise Teşkilatı resmîyette varlığını sürdürüyor ve din adamlarının maaşını Devlet hazinesinden ödüyorsa da, ihtilalciler bu uygulamayı ciddiye almamaktaydı. Bu durum, ihtilalcilerin Devlet'i Hıristiyanlıktan arındırma projelerini gerçekleştirmesine engel teşkil etmekteydi. Hatta, kamuoyu ve konjonktür kendileri lehine gelişmekte idi. Nitekim, 1793 ayaklanmasının din adamları tarafından gerçekleştirildiğine inanılmakta idi. Aynı yıl, Hıristiyanlık karşıtı politikaların başladığı bir yıl olacaktır: Sivil bayramlar, dinî bayramların yerini alacaktır. Ekim ayında, İhtilal Takvimi adıyla yeni bir takvim benimsenecektir (Romme ve Fabre Eglantine Takvimi). Haftanın dini günü kabul edilen Pazar günü, haftaları onlu sisteme göre düzenleyen yeni takvimdeki haftanın son günü olan 'Decadi' ile değiştirilir.¹⁷

12- Xavier de Montclos, Histoire Religieuse de la France, Paris 1988, s. 87-90.

13- Jean-Baptiste Duroselle – Jean-Marie Mayeur, Histoire du Catholicisme, Paris 1996, s. 93.

14- Claudio Rendina, I Papi, Storia e Segreti, Roma 2003, s. 741-747.

15- İhtilal dönemi ve sonrası Papalar ve politikalarına ilişkin bkz.: Paul Poupard, Le Pape, Paris 1980, s. 84-88.

16- Jean-Baptiste Duroselle – Jean-Marie Mayeur, Histoire du Catholicisme, Paris 1996, s. 93.

17- 'Calendrier Républicain' olarak isimlendirilen 'Cumhuriyetçi Takvim'in bir haftayı on gün olarak değerlendiren takvime göre haftanın günlerinin adı şöyledir: Primiidi, Duodi, Tridi, Quartidi, Quintidi, Sextidi, Septidi, Octidi, Nonidi, Decadi. Geniş bilgi için bkz.: Jean Baubérot, 'Laïcité / Laïcisation', Dictionnaire des Religieux, edit.: R. Azria – D. Hervieu-Léger, Paris 2010, s.620-624.

Papa, 10 Mart ve 13 Nisan 1791 tarihlerinde yayınladığı bildirgelerle İhtilal'in karşısında olduğunu, halk adına yapılan sivil anayasanın kendisinin oluru alınmadan yapıldığını, ayrıca 'kilise kanununa aykırı' olduğunu ve 'ihtilal kanunlarına bağlılık yemininin geçersiz olduğuna' karar verdi. Bu karar, Kilise ile Devlet arasında tam bir kopuşun gerçekleştiği anlamına geliyordu.

Fransız İhtilali sonrasında Hükümetin din kurumu ile ilgili önce resmi İhtilal Kilisesi Teşkilatı ve daha sonra yeni bir 'Cumhuriyetçi İhtilal Dini' üretilmesi şeklinde peş peşe uygulamaya koyduğu çözümler, toplumda tam karşılığını bulamamıştı. Son olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi üçüncü bir yolun denenmesine karar verildi. Buna göre, Kilise kurumu bütünüyle Devlet kurumlarının dışına çıkarılacaktı.

Paris'teki yöneticiler, Kasım ayında, din-karşıtı gösteriler ve dini inançlarla alay eden maskaralıkların düzenlemesi için özel programlar yapıyordu. Hatta işi, Notre-Dame Kilisesi'nde 'Akıl dini'nin ibadetinin bir sembolü olarak 'ateist ayini düzenleyecek' kadar ileri götürmüşlerdi. İhtilal Hükümeti'nin tayin ettiği kimi il yöneticileri ise, buldukları ilin mezarlığının duvarlarına 'Ölüm, ebedî bir uykudan ibarettir' yazısını yazdırıyorlardı. Robespierre ise, 1794'te, Jean-Jacques Rousseau'dan esinlenerek 'Yüce Varlığa' adanmış resmi bir kültün icrasını tesis edecektir. Öyle ki, Robespierre ve Couthon, birlikte yayınlamış oldukları genelgenin birinci maddesinde 'Fransız halkı, Tanrı'nın varlığına ve ruhun ölümsüzlüğüne inanmaktadır' ifadesine yer vermişlerdi. Ancak, çok kısa süren ve 'oldukça istisnâî' olan bu dönem, İhtilal tarihinde ilginç ve bir o kadar 'garip' bir girişim olarak kaydedilecektir.¹⁹

İhtilalci kadrolar, değişik resmi 'ibadet' ve 'kült'ler üretmekte birbirinden geri kalmayacaklardır. Bunlardan biri, sivil ve resmi din olarak kabul edilen 'Décadaire' kültürüdür. İhtilalciler'in ürettiği yapma dinler ve dinler bundan ibaret değildir. Sırasıyla, 'Akıl Dini' ve ibadeti, 'Yüce Varlık Dini' ve ibadeti, nihayet 'Théophilantropie (İlahî-insan Sevgisi) Dini' ve ibadeti kurulan dinler silsilesini oluşturmaktadır.²⁰ İnsanı yücelten ve kutsayan bu dinlerin ayinlerini yerine getirmek için mabetleri de kurulmuştur. Bunun için, genellikle Katolik Kilisesi'ne ait kiliseler, bu yeni dinin inançlarına ve ibadetlerine uygun olarak 'tahvil' edilmekte; veya, bu dine ait yenileri mabetler inşa edilmekte idi. Kilise-karşıtı ve politik bir amaçla kurulan bu yeni dinlerin mensupları ve ibadetlerine katılanlar, genellikle 'aydınlanma fikrini' benimseyen 'şehirliler' arasında olacaktır. Paris dışındaki taşradan ise birkaç şehir hariç fazla bir rağbet görmeyecektir.²¹

c. Kilise'nin Devlet'ten Ayrılması

Fransız İhtilali sonrasında Hükümetin din kurumu ile ilgili önce resmi İhtilal Kilisesi Teşkilatı ve daha sonra yeni bir 'Cumhuriyetçi İhtilal Dini' üretilmesi şeklinde peş peşe uygulamaya koyduğu çözümler, toplumda tam karşılığını bulamamıştı. Son olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi üçüncü bir yolun denenmesine karar verildi. Buna göre, Kilise kurumu bütünüyle Devlet kurumlarının dışına çıkarılacaktı. 18 Eylül 1794'de, iktisadi daralma da bahane edilerek, dini kurumların bütçeleri lağvedildi.

Böylece, Fransa'da ilk defa Devlet, din karşısında 'tarafsız' olmayı kabul etti. Bunu fırsat bilen bazı devrimciler, din derslerinin de kamuya ait ilköğretim okullarından kaldırılması ilkesini benimsetirler. 1795'in Şubat ayında ise, ikinci bir genelge ile, bütün din ve mezheplere ait ibadetlerin özgürce yerine getirilmesine karar verilecektir. Bununla birlikte, dışarıda halka açık yerlerdeki ibadetler ve çanların çalınması yasağı hala devam etmektedir. Bu karar ile birlikte, İhtilal veya Devrim taraftarı din adamları ile Devrim karşıtı din adamlarının ayin yönetmesi, önce özel meskenlerde ve daha sonra kiliselerde olmak üzere, Cumhuriyet kanunlarına bağlı kalacaklarını kabul etmeleri şartıyla serbest bırakılmıştır. İniş çıkışlarla birlikte bu yeni uygulama 1802 yılına kadar devam eder.²²

18- Jean-Baptiste Duroselle – Jean-Marie Mayeur, Histoire du Catholicisme, Paris 1996, s. 94. Mezarlıklardaki ölüm sonrası ahiret hayatını hatırlatan ibareler ve hikmetli sözler, İhtilal taraftarı ateist Cumhuriyetçileri her zaman rahatsız etmiştir.

19- Bu kısa dönem, Robespierre ve Couthon'un ölümüyle birlikte son bulacaktır. Bkz.: Dictionnaire des Religieux, edit.: R. Azria – D. Hervieu-Léger, Paris 2010, s. 1036-1040.

20- İhtilal'in icadı olan bu dinlerden Théophilantropie dini, 1796-1801 tarihleri arasında beş yıl boyunca 'ihtilal kültürü olarak' resmen uygulanmıştır. Fransa'da modernizm ve din konusunun tarihine dair kz. : Dictionnaire des Religieux, edit.: R. Azria – D. Hervieu-Léger, Paris 2010, s. 735-742.

21- Jean-Baptiste Duroselle – Jean-Marie Mayeur, Histoire du Catholicisme, Paris 1996, s. 95.

22- Jean-Baptiste Duroselle – Jean-Marie Mayeur, Histoire du Catholicisme, Paris 1996, s. 96.

Bu kararın ardında ortaya çıkan en garip durum, Devrimci Kilise Teşkilatı'nın bir anda sahipsiz bırakılmış olmasıdır. Katolik Kilisesi'nin kararını kabul etmediği için 'ayrılıkçı' bir kilise damgasını yemiş, diğer yandan bir de Devlet'in kurumlarından dışlanmakla resmi bir hüviyeti kalmamıştı. Diğer yandan; Katolik Kilisesi'ne bağlılığını devam ettirenler arasında da ikiye bölünmüşlük vardı. Bir kısmı, ayinleri icra edebilmek için 'kanunlara bağlılığı' kabul edenler tarafını temsil etmekte idi; diğer kısım ise, 'kanunlara bağlılığı reddedenler' tarafını teşkil ediyordu. Bu olaylar olurken, Papa VI. Pie 14 Temmuz 1799'da Valence kalesinde ölmüştü.²³

Kilise karşıtı politikalar sonraki yıllarda Fransa'dan hareketle diğer Avrupa ülkelerine de sirayet etmişti. Özellikle Papa'nın yanılmazlığının kabul edilmesi, modern zamanların anlayışı ile taban tabana zıttı.²⁴ Devlet'in Hıristiyanlık'tan arındırılması süreci bölgelere ve ülkelere göre değişik seviyelerde olsa dahi hızından bir şey kaybetmemişti. Liberal, kilise-karşıtı, din-karşıtı düşünceler mesafe kat etmekteydi. Bunun yanında, Kilise'nin muhafazakarlarla olan işbirliği ve İtalya'nın birliğine karşı çıkması da Avrupa devletleri ile anlaşmasına engel teşkil etmekte idi. Sivil evliliğin ve boşanmaların tesisi, tarikatların etkilerine karşı mücadele ve özellikle Cizvitler tarikatının hedef alınması, eğitim kurumlarında Kilise'nin etkisine karşı mücadele edilmesi kilise karşıtlarının üzerinde durduğu konulardı. Bismarck, Prusya'nın birliğine karşı oldukları için Katoliklere karşı cephe almıştı. Fransa'da ve Belçika'da katı bir laikleştirme politikaları devreye sokulacaktır. Özellikle 'Dreyfus Olayı'ndan sonra Fransa'da bu düşmanlık had safhaya ulaşacaktır. 1905'te, Papa XIII. Léon zamanında,²⁵ Fransa'da Kiliseler ile Devlet arasında kesin bir ayrıma gidilmiştir.²⁶ Böylece Fransa, Devlet ve Kilise ayrımını en radikal biçimde kabul eden ülke olmuştur.²⁷

Modern Avrupa tarihinin şüphesiz en önemli olaylarından biri, Fransız İhtilali'dir. Söz konusu İhtilal'in sonuçları her ne kadar başta siyasi olsa bile, dini kurumların Devlet içerisindeki konumunun yeniden belirlenmesi açısından bir dönüm noktası niteliğindedir.

Sonuç

Modern Avrupa tarihinin şüphesiz en önemli olaylarından biri, Fransız İhtilali'dir. Söz konusu İhtilal'in sonuçları her ne kadar başta siyasi olsa bile, dini kurumların Devlet içerisindeki konumunun yeniden belirlenmesi açısından bir dönüm noktası niteliğindedir. Fransız Kilise Meclisi 1787'de aldığı bir kararda, Fransız Kralı'na hitaben: 'Ülkenizde Katolik Kilisesi'nden başka bir dinin yaşaması acısını yaşamamanızı diliyoruz' diyordu. Ancak, kısa bir süre sonra, 1789'da durumun hiç de öyle olmadığı görülmüştü. Fransız Katolik Kilisesi kısa sürede parçalanacak ve merkezi yönetim ile halk taraftarları olarak ikiye bölünecekti. Fransız İhtilali sonrası, Devlet ile Kilise arasındaki ilişkiler hiçbir zaman düzelmeyecektir. 1790'da, Kilise teşkilatı Sivil Yasası

23- Claudio Rendina, I Papi, Storia e Segreti, Roma 2003, s. 746-747; Jean-Baptiste Duroselle – Jean-Marie Mayeur, Histoire du Catholicisme, Paris 1996, s. 96.

24- I. Vatikan Konsili'nde kabul edilen ve Papa'nın 'ex-cathedra' ifade ettiği esasların yanılmazlığı ile ilgili bkz.: Roland Minnerath, Histoire des Conciles, Paris 1996, s. 96-97.

25- Paul Poupard, Le Pape, Paris 1980, s. 86; Claudio Rendina, I Papi, Storia e Segreti, Roma 2003, s. 774-780.

26- Xavier de Montclos, Histoire Religieuse de la France, Paris 1988, s. 87-90.

27- Jean-Baptiste Duroselle – Jean-Marie Mayeur, Histoire du Catholicisme, Paris 1996, s. 107-108.

*Fransız İhtilal'i
ve Katolik
Kilisesi'nin karşılıklı
düşmanlıkları,
Aydınlanmacılar'ın
uzun zamandır
kurguladıkları 'din-
den arındırılmış
toplum' ideallerini
gerçekleştirmeleri
için bir altın fırsat
sunmuştu. Onlar
da bu fırsatı sonuna
kadar değerlendire-
ceklerdir.*

yayınlanacak; 1793-1794 yılları arası din karşıtı uygulamalar hız kazanacak ve nihayet 1795'te Devlet ve Kilise birbirinden resmen ayrılacaktır. Bütün süreçler yaşanırken Katolik Kilisesi daima merkezi yönetim taraftarı ve Eski Rejim'in savunuculuğunu yapmıştır. Oysa, Kraliyet ve Eski Rejim'den en fazla şikayetçi olanların aslında Kilise'nin kendilerini himaye etmesi gerektiği yoksul halk olduğunu unutmuştu. Fransız İhtilal'i ve Katolik Kilisesi'nin karşılıklı düşmanlıkları, Aydınlanmacılar'ın uzun zamandır kurguladıkları 'dinden arındırılmış toplum' ideallerini gerçekleştirmeleri için bir altın fırsat sunmuştu. Onlar da bu fırsatı sonuna kadar değerlendireceklerdir.

Özet

Modern Avrupa tarihinin şüphesiz en önemli olaylarından biri, Fransız İhtilali'dir. Söz konusu İhtilal'in sonuçları her ne kadar başta siyasi olsa bile, dini kurumların Devlet içerisindeki konumunun yeniden belirlenmesi açısından bir dönüm noktası niteliğindedir. Fransız İhtilali ve onun sonucunda ortaya çıkan yeni din-devlet ilişkisini ele alan bu araştırma, öncelikle Fransız İhtilali'ni ortaya çıkaran genel siyasi, kültürel ve ekonomik durumu ele almaktadır. İkinci Kısım'da, Fransız İhtilali esnasında ve sonrasında ortaya çıkan din-devlet ilişkisi ve bu durumun toplumdaki yansımaları ile ilgili meseleler Katolik Kilisesi çerçevesinde ortaya konacaktır. Araştırmanın sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Fransız ihtilali, din, devlet, Kilise, Rönesans, Aydınlanma

Abstract

One of the most significant events in Modern Europe is the French Revolution. The consequences of the Revolution though were political at the beginning, can be considered as a turning point in terms of re-determining the position of religious institutions in the state. This article which deals with the new religion-state relations born as a result, first discusses the general political, cultural and economic conditions which gave birth to the French Revolution. Secondly the religion-state relations emerged during and after the Revolution and the repercussions in the society will be discussed in relation to the Catholic Church. The research will finish with a general evaluation.

Key Words

the French Revolution, religion, state, Church, Renaissance, Enlightenment

Bibliyografya

1. Jean-Baptiste Duroselle–Jean-Marie Mayeur, Histoire du Catholicisme, Paris 1996.
2. Xavier de Montclos, Histoire Religieuse de la France, Paris 1988.
3. Hıristiyanlık Tarihi, çev.: Sibel Sel – Levent Kınran, İstanbul 2004.
4. Hans Küng, Le Christianisme, çev.: Joseph Feisthauer, Paris 1999.
5. Roland Minnerath, Histoire des Conciles, Paris 1996.
6. Paul Poupard, Le Pape, Paris 1980.
7. Claudio Rendina, I Papi, Storia e Segreti, Roma 2003.
8. Dictionnaire des Religieux, edit.: R. Azria – D. Hervieu-Léger, Paris 2010.